

TARIK BUĞRA'NIN ROMANLARINDA MUHAFAZAKÂRLIĞIN İZDÜŞÜMLERİ

Hüseyin ÇİL*

ÖZET

Tarık Buğra Türk Edebiyatındaki yeri kadar Türk muhafazakârlığı içindeki yeriyle de önemli düşünce adamlarından birisidir. Düşünce adamı olarak Tarık Buğra, edebiyatçı olarak çizdiği portreden çok da farklı bir çizgide değildir. Bu nedenle Buğra'nın eserleri üzerinde yapılacak çalışmalar onun düşünce dünyasını ortaya koymak için önemli fırsatlardır. Bu çalışma, Buğra'nın romanlarına muhafazakâr düşüncenin ne şekilde ve ne ölçüde yansıdığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Yazarın seçilen altı romanı üzerinde yürütülen çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Analizin sağlıklı biçimde yürütülmesi amacıyla romanların yazıldığı ve romanların konu edindiği dönemin sosyal ve politik şartları da göz önünde bulundurulmuştur. Böylece Buğra'nın zihin dünyasında önemli bir yere sahip olan muhafa-

---

*Araş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

zakâr çizginin sosyo-politik şartlara göre gerçekleşen değişimi romanları aracılığıyla tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Tarık Buğra, Tarık Buğra'nın Romanları, Muhafazakârlık

GİRİŞ

Türk romanının tarihine çok derinlemesine olmayan bir gözle bile bakıldığında muhafazakâr düşüncenin edebiyat içerisindeki seyrini başlatmak için önemli bir çıkış noktası elde etmiş oluruz. Romanın bizdeki başlangıcının Tanzimat'la birlikte olması bize bu sözü söyleyecek cesareti vermektedir. Romancılık geleneğinin Türk modernleşmesiyle paralel seyri bizde romanı muhafazakâr düşüncenin de nüvelerini bulabileceğimiz bir zihin dünyasının içine bırakır. Ortada Osmanlı-Türk Modernleşmesinden söz edebileceğimiz bir edebi dönem varsa bunun karşısında bir Osmanlı-Türk muhafazakâr edebiyat geleneğinden de söz edilebilir.

Tanzimat romanının ısrarla üzerinde durduğu “batılılaşmayı yanlış anlama” ve bunun sonucu ortaya çıkan tipler aslında onlara karşı gelecek muhafazakâr bir tepkinin de kökenlerini oluşturur. Romanlarda Batı özentisi, kendi kültür ve geleneklerine uzak bireylerin düştüğü komik durum kıyasıyla eleştirilir. Ahmet Mithat'ın Felatun Bey'i, Recaizade Mahmut Ekrem'in Bihruz Bey'i, Namık Kemal'in Ali Bey'i Batılılaşmanın olumsuz anlamdaki temsilcileridirler. Ortak noktaları ise büyük bir kopuşu temsil etmeleridir. Yazarlar ise bu kopuş karşısında muhafazakâr diyebileceğimiz bir duruş sergilerler. Bu kopuşun bedeli romanın sonunda acı bir şekilde ödetilir. Bu bağlamda Tanzimat romanları bir değişmeme ve kopmama arayışı içerisinde geleneğin tam da içinden yazılmış romanlardır (Kahraman, 2000: 46). Bu geleneğin koruyucusu olan, “Geleneksel Otoritenin” biricik temsilcisi olan padişahın otoritesini yavaş yavaş kaybetmesiyle ortaya çıkan kriz durumunda yazar devlet otoritesinin kaybını aile içindeki durumla özdeşleştirir (Parla, 2010). Parla'nın “otoritesini yitirmiş bir toplumu babasız kalmış bir aileyle özdeşleştirme” şeklinde açıklamaya çalıştığı Tanzimat romanı, aslında tıpkı Tanzimat dönemi yeniliklerinin amaçladığı gibi ortadaki hızla çöküşe doğru giden düzensizliği toparlamak niyetindedir. Bunun için de öncelikle çöküşün sebebi olarak gördüğü duruma karşı net bir tavır sergiler.

Yukarıda kısaca özetini sunmaya çalıştığımız şekliyle muhafazakâr düşünceye çok da yabancı sayılmayacak olan Türk romanı bu alanda yapılacak çalışmalar için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Doğuşuyla eşzamanlı bir kronolojiyi sürdürdüğü muhafazakârlık düşüncesi romanın müdahil olduğu birçok toplumsal durum ya da olayda ona eşlik etmiştir. Bu tür bir dönem Tanzimat'tan yaklaşık elli yıl sonra ortaya çıkan "Cumhuriyet" tecrübesiyle görülmüştür.

Bu çalışma Cumhuriyet Döneminde edebiyat ve fikir sahasında önemli izler bırakan Tarık Buğra'nın düşünce dünyasındaki muhafazakâr izleri romanları üzerinden okumayı amaçlamaktadır. Çıkış noktası romanlar olmak kaydıyla dönemin sosyal siyasi ve kültürel özellikleri göz önünde bulundurularak Tarık Buğra'nın romanlarında beliren muhafazakâr portre betimlenmeye çalışılacaktır. Romanın gerçekte dolaylı ilişkisi sebebiyle yapacağımız şey aslında Tarık Buğra'da muhafazakârlığın iz düşümlerini aramak olacaktır.

Çalışma boyunca üzerinde durulacak romanlar ise şunlardır: Küçük Ağa (1963), Firavun İmanı (1978), Gençliğim Eyvah (1979), Dönemeçte (1980), Yağmur Beklerken (1981), Osmanlık (1983). Burada kronolojik sırasıyla verdiğimiz bu altı romanın seçilmesinin nedeni bu romanların yazarın düşünce dünyasını ortaya koymada bize sağlayacağını düşündüğümüz kolaylıktır. Zira Tarık Buğra romanlarında "bu toprağa ve onun değerlerine bağlı bir yazar" (Ayvazoğlu, 1993: 43) olarak bu toprağın dertlerini anlatmaya çalışır. Kendi deyimiyle romanlarında en önemli saydığı husus "Toplumsal olayların insanlarda sebep oldukları değişimleri ve tepkileri belirlemek" (Fedai, 2011: 98) olan Buğra, yukarıdaki romanlarında bu niyetini en iyi şekilde ortaya koymaya çalışır. Türk tarihinde en önemli diyebileceğimiz "dönemeçleri" bu romanlarında anlatır. Osmanlık romanıyla, Osmanlıyı kuran değerleri, Küçük Ağa ve Firavun İmanı romanı ile Milli Mücadeleyi, Yağmur Beklerken ile Serbest Fırka deneyimini, Dönemeçte romanı ile çok partili yaşama geçişi, Gençliğim Eyvah romanı ile toplumsal olayların yoğunlaştığı 1970 dönemini anlatmaya koyulur. Buğra'nın zihin dünyasında muhafazakârlığın izlerini sürmeyi amaçlayan bir çalışma için bu konular önemli ipuçları sağlayacaktır.

Çalışma sırasında romanlar yazılış tarihlerine göre değil anlattıkları konuların işaret ettiği tarihi sıralamaya göre değerlendirilecektir. Kronolojik bir sıralanma yerine neden sonuç ilişkisine bağlı gelişme ve değişimlerin ortaya konduğu bir yöntem izlenecektir. Böylece tarihin bir

bütün olduğuna inanan Buğra'nın düşüncesine de uygun şekilde eserlerinin panoraması zaman dizimine uygun olarak muhafazakârlık ekseninde söyledikleri ve söylemedikleriyle¹ birlikte sosyolojik bir okumaya tabi tutulacaktır. Öte yandan ülkemiz özelinde muhafazakâr bir edebi anlayıştan bahsedeceksek siyasi yapının da işin içine katılması elzemdir. Çünkü dönemin muhafazakâr olarak değerlendirilebilecek edebiyatçıları ya aktif bir siyasetçi olmuşlar ya da siyasi fikirlerini eserlerinde yoğun biçimde dile getirmişlerdir. Bu nedenle çalışmada derin bir perspektif sağlamak açısından romanlar içinden çıktığı 1960-1980 döneminin sosyopolitik ortamı göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

ATIYE KÖK OLAN MAZİ: "OSMANCIK"

Tarih, muhafazakâr tahayyülde en büyük dayanaktır. Geçmişin bugün ve yarın için ifade ettiği derin anlam muhafazakârlar için hayatidir. Yahya Kemal'in veciz deyimi (Kökü mazide olan ati) ile ifadesini bulduğu gibi mazi yoksa gelecek köksüzdür. Ancak bu hiçbir zaman geçmişi geri getirme çabasına dönüşmez; fakat kurumsal ve kültürel devamlılığı sağlamak açısından büyük önem arz eder (Bora ve Onaran, 2013: 236). Muhafazakârlar için Tarihe verilen önem sadece siyasal alanı değil edebi alanı da kuşatır. Bu nedenle Tarık Buğra ve muhafazakâr çizgideki birçok yazar eserlerinde tarihe önemli bir yer ayırmışlardır. Buğra (1995a: 149) "Tarih kaybedilmiş cennet ya da bataklık değildir. Tarih bugündür, yarındır, gerçektir" sözleriyle yalnız kendisinin değil kendisi gibi düşünen zihniyetlerin de tercümanı olmaktadır.

Yazar, bu düşüncesini romanlarına da yansıtmış ve en çok tanınan romanlarından birisi olan *Osmancık** romanını bu konuya hasretmiştir. Kitabın hemen başında *Cihan devleti kuran irade, şuur ve karakter* şeklinde özetlediği *Osmancık* romanını Tarık Buğra'nın bir zincir gibi gördüğü tarihi anlayışını incelerken ilk sıraya koymak yerinde olacaktır. *Osmancık* romanı bugüne kadar çok sayıda çalışmaya konu edilmiştir. Ancak bu çalışmalarda *Osmancık* romanı genelde bir kuruluş anlatısı çerçeve-

---

¹ Bu tür içerik analizine dayalı çalışmalarda içerikte söylenenler aracılığıyla anlatılmak istenen kadar içerikte söylenmeden anlatılmak istenenler de önemlidir. Bu nedenle romanlar üzerine yürüteceğimiz çalışma sırasında yazarın sadece söyledikleri değil söylemedikleri ile de ilgilenmek çalışmanın selameti için daha yararlı olacaktır.

* Buğra, Tarık (1992). *Osmancık* (5. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat. (Alıntılar bu baskıdandır.)

sinde gelişen, bazen haklı bazen haksız biçimde “Türk Milletinin Kökenini Bulma” mitine yöneltilecek eleştirilere hapsedilmiştir. Söz konusu olan Buğra'nın muhafazakâr gelenekteki yeri ise onun üstünde önemle durduğu değerlerin, gelenek, göreneklerin kaynağını oluşturan bir medeniyeti anlattığı bu romandan bahsetmek isabetli olmaktan da öte bir zorunluluktur. Muhafazakâr tahayyülde önemle üzerinde durulan evrensellik yerine yerel, kültürel referansları (Bora ve Onaran, 2013: 234) önceleyen anlayışın Buğra'daki tezahürleri için ilk adım Osmancık romanıdır. Osmancık romanı Tarık Buğra'nın birçok eserinin arka planında gizlidir. Bazı romanları Osmancık romanına düşülen dipnotlarla yazılmışken bazılarında düşülen dipnotların referans ettiği yer Osmancık romanı olmuştur. Osmancık'tan ileriye doğru baktığımızda Küçük Ağa'yı, Küçük Ağa'dan geriye doğru baktığımızda Osmancık'ı görmek mümkündür. Böylece yazar kendi romancılık geleneğinde muhafazakâr bir yazara yakışır biçimde canlı bir tarih anlayışı oluşturmuştur. Ayrıca sonradan muhalifleri tarafından bu konuda yöneltilebilecek Hobsbawm'ın deyişiyle (2006: 1) “icad edilmiş gelenek” eleştirisini de peşinen bertaraf etmiş olmaktadır.

Gerçekten de Buğra bu romanında icad edilmeyen gerçek bir geleneği anlatmaya çalışır. Romanda “töre” şeklinde adını bulan bu yaklaşıma “görenek” demek daha doğru gibi görünmektedir.² Osmanlıyı kuran ve bugünlere getiren bu görenekler romanın kahramanları tarafından uyulan kurallar bütünüdür. Herkesi bağlayıcıdır. Hatta romanda yönetici olan Bey bu töre ve geleneklerle, şeriatla, sosyal ve siyasi teşkilatla sınırlıdır (Bakırcıoğlu, 2002: 183). Yönetimde, siyasi ya da sosyal işleyişte bu töreler (görenekler) geçerlidir. Bunların değişmesi ise ortak bir karara bağlıdır. Romanda böyle bir durumda Şeyh Ede Balı onu (Bey'i) bu konuda uyarır:

“... töre değiştirmek çok tedbir ve çok düşünce ister. Var sen bir de kardeş Beylerle görüş; onların da rızasını al.” (s. 329)

Bu şekilde sağlam bir temel üzerine devletin nasıl kurulduğunu, hangi değerlerin, kurumların bu kuruluşu temel teşkil ettiğini anlatan bir romandır Osmancık romanı. Zaman zaman destanî bir üsluba bürünür

---

² Göreneklerin sağladığı şey diyor Hobsbawm (2006: 3) “Arzulanan bir değişime, tarihte ifadesini bulan toplumsal devamlılık ve doğa yasası ruhsatını atfetmektir.” Bu açıdan Osmancık romanında değişmez bir gelenekten değil arzulanan bir değişimden bahsedilir. Bu yüzden romanda sık sık geçen töre, göreneğin karşılığı olarak kullanılması daha uygundur.

(Kantarcioglu, 2008: 111) ; ancak hiçbir zaman destana dönüşmez. Romanda nostaljik öğelere rastlamak mümkündür; ancak romanda anlatılan tarih müzede sergilenmek üzere saklanan nadide bir eseri andırmaz. Osmancık romanı “işlevsel” bir nostaljinin romanıdır. Nostaljinin atılmasına Osman Bey izin vermez. Çünkü roman boyunca önce Osmancık sonra Osman Bey ve en sonunda Osman Gazi Han olan kişilik “geçmişin hale yön verdiğini ve halin bilinci içinde yoğrularak yaratıcı bir geleceğe aktığının bilincinde olan ahlaklı bir kişiliktir” (Kantarcioglu, 2008: 127).

Roman Osmancık’ın Osman Gazi Han olmasının nasıl gerçekleştiğini anlatır. Osmancık bir değişimden geçmiştir; ancak bu değişim birden ani bir olay sonucu değil romanda törenin temsilcisi olan hocası Şeyh Edebalı’nın gözetiminde yavaş yavaş olgunlaşmış ve Osman Gazi Han mertebesine erişmiştir. Buğra’nın romanlarında önem verdiği bir konu olan tedrici değişim roman boyunca an be an Osman’da gözlemlenebilir. Kılıcını kendi nefsi için kullanan Osmancık’tan soyu sopu için dövüşen birisine dönüşen Osman Bey, aslında muhafazakâr tasavvurda sık rastladığımız kendisini davaya adayan bir karakterdir. Yazar romanın başında “*Dünyaya teklifinden arınmış, soyu ve ilkiüsü ile özdeşleşmiş, soyunu ilki ile özdeşleştirmiş biri gerekir*” (s. 12) diyerek attığı düğümü romanın sonunda şu sözleriyle çözer:

Osman Bey, artık, yaratılışının, var oluşunun hayatla ödüllendirilişinin sebebini bilmektedir; Ede Balı sözlerinin gerçek anlamını bilmektedir; artık onları kavramaktadır. Malhun Hatunu niçin sevdiğini kavramaktadır. Orhan’ın doğacak oğullarının ve torunlarının gerçek anlamını kavramaktadır.

Çok değil, bir an önce değil: sağlam ve gelecek zamanlar için!

Yaşayanlar değil, Osman Bey -kendisi- hiç değil Orhan için bile değil. Doğacak öteki çocukları ve Kayı’da ve öteki kardeş boylarda doğacak ve doğmuş çocuklar için bile değil, çok, çok ötelerdeki doğumlar ve zamanlar için! (s.247)

Romanda Osman Bey Osmanlı hanedanının da çekirdeğidir. Kendinden sonrakiler ondan neşet edecektir. Çünkü o da kendinden önce gelenlerin bir devamıdır. Yazar romanda Osman Bey’i bir başlangıç olarak sunmaz. Osman Bey kendi iradesi ile bir devlet kurmaya niyetlenmiş ve kurmuş değildir. Devlet kurma işi öncelikle Osman Bey için bir mukadderattır. Yani Osman Bey devlet kurma görevini yaratıcıdan almıştır. Osman Bey’in boyu (Kayı Boyu) dünyaya dirlik düzenlik kurmak için gelmiş –görevlendirilmiş- bir boydur (s. 102). Ataları da bu mukadderatı gerçekleştirmek için uğraşmıştır. Bu açıdan Osmancık romanı ezelden gelip ebede giden bir akış içerisindeki bir zaman dilimini anlatır. Bu zaman dilimi Osmanlı Devletinin kuruluşudur. Osman Bey bu mukaddes görevin far-

kına vardığında doğru bir zaman tasavvuruna da ulaşmış olur. Tanpınar'ın deyişiyle "Yekpare bir zamanın parçalanmaz akışı"nı yakalar:

Kartal doruğunda gördüğü boyların, oymakların o göç kavşağında gördüğü o renk, ses ve hareket cümbüşünde belgesiz, nişansız yadigârsız yok olup gitmiş zamanların ve bir canlının kestiremeyeceği kadar ötedeki gelecek zamanların birleştiğine; o görüntüde ve zamanda geçmişin bir kutsal emaneti, geleceğin inkâr edilemez hakkı bulunduğu Osman artık sezgi değil bütün benliğiyle inanmaktadır. (s. 87)

Şu ana kadar roman üzerindeki incelememizde muhafazakâr düşüncenin iz düşümlerini romanın merkez kişisi olan Osman Bey'in şahsında aradık. Konunun daha da açıklığa kavuşması için üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da Osmanlı'ı Osman Gazi Han yapan sebeplerdir. Bu sebepler en genel anlamıyla yukarıda bahsettiğimiz töre ya da göreneklerdir. Bu görenekler Osman'ı öylesine kuşatır ki artık Bey olması kaderi haline gelir. Göreneklerin içerisinde kız isteme, büyüklere saygı, misafir ağırlama, manevi değerlere saygı, devlet yönetimi, itaat, kadın - erkek ilişkileri, diplomasi, savaş ahlakı, vergi sistemi, çocuk yetiştirme gibi sosyal, siyasi ve kültürel alanda rehberlik edecek birçok kaide ve uygulama yer almaktadır. Kuruluş dönemi Osmanlısı bu törenin içerisinde mükemmelliğe erişmiştir ve töresini etrafına da ilan etmektedir. Osman Bey kendi ağzından bu töreyi düşman boylarına aktarmaya çalışır:

Sana Osman Bey töresini öğretirim; var efendin Aya Nikolaya bildir: Osman Bey yendim diye öldürmez. Osman Bey naçar kalanı öldürmez. Osman Bey acır, bağışlar düşeni kaldırır. (s. 156).

Bu töre içerisinde en önemli unsurlardan birisi de manevi değerlere saygıdır. Kuruluşta töreyle birlikte en önemli unsur bu manevi değerlerdir. Ertuğrul Gazi'nin Kuran okuduğu bir gece rüyasında Mushaf konuşmaya başlar:

Senin ve çocuklarının ve onların da çocuklarının ve onların da çocuklarının ve bütün soyunun sopunun şerefi ve kudreti ve yücelmesi Allah kelamına gösterdiği bu saygıdadır ve bu saygı sayesinde ve bu saygıya bağlıdır. (s. 49)

Yazar romanda törenin önemini sadece Müslümanlar değil gayri Müslimlerin ağzından da vurgular. Osmanlı Beyliği'nin değerleri sayesinde kısa zamanda nasıl geliştiğini gören ve bu değerlere hayranlığını gizleyemeyen Mihail Koses (sonradan Müslüman olup Köse Mihal olacaktır) elinde olmadan kendi milleti ile Türkleri karşılaştırır ve kendile-

rine mağlubiyetin Türklere ise galipliğinin mukadder olduğunu düşünür. Bunun sebebi ise Türklerin törelerine duyduğu bağlılıktır:

Umursanmaz olan, kavranamaz hale gelen, küçümsenme bile denemeyecek kadar soğuyan görenekler, gelenekler, töreler ve inançlar; bir kelime ile uygarlık; ancak onunla ve onun için yaşanan uygarlıkta (*Osmanlıda*) eriyecektir. (s. 70).

Kadın, erkek; gönül ve kafa varsa, bu kişiliğe -elbette- bağlanacaktır. Bu kişiliği (*Osman Bey'i*) yapan pınara yönelecektir. (s. 157)

Osmancık romanında kurulan sadece bir devlet değil ilahi bir nizamdır aynı zamanda. Romanın başından sonuna bu nizamın örüldüğü görülür. Nizamı oluşturan iki önemli unsur töre ve şeriattır. Töre Osman Bey'in atalarından bugüne gelen bir yaşam biçimidir, temeli Türklüğün değerlerine dayanır. Şeriat ise İslam'ın yaşam biçimidir. Böylece Buğra romanda Türklük ve İslam üzerine kurulu bir nizamın nasıl tesis edildiğini göstermiş olur. Devletin üstüne oturacağı temel atılmıştır. Buğra'nın kendi deyimiyle (1995b: 54) altı yüzyılın gerçeği aydınlatılmıştır.

Bütün bunların sonunda Osman Bey tahtını oğlu Orhan'a bırakırken artık tamamlanmış bir "nizamı" ona devretmektedir. Ona düşen ise bu nizamı devam ettirmektir. Osman Bey Orhan'a yerini devrederken söyledikleri önemlidir. Orhan'a şöyle hitap eder:

Sana deyeceklerimi demişimdir, dileyceklerimi dilemişimdir. Deden ulu Ede Bal'nın mektubunu dahi vermişimdir. *Gerisi şeriat ve töre gereğince*. (s. 362) (vurgu bana ait)

Burada ve romanın genelinde şeriat (din) yaşamın içindeki sosyal bir gerçeklik, devletin devamı ve düzen için bir gereklilik olarak tarif edilmektedir. Manevi, bireysel bir yaşam tarzı olarak anlatılmamaktadır. Dinin kültürel düzeyde sahip olduğu etki Buğra'nın kültür dünyasının da omurgasını oluşturur. Dini kavramlara ve onun toplumsal göstergelerine Osmancık'ta ve diğer romanlarda sıkça rastlanır (Ekşi, 2006: 345).

Osmanlı töresince altı yüzyıl devam eden, şeriat ve töre gereğince hükümlenen düzen gün gelip bozulmuştur. Bu durum onun tekrar hatırlanmasını (aslında hiç unutulmamıştır) zorunlu kılmıştır. Nitekim Tarık Buğra Küçük Ağa romanıyla bu hatırlayışı da gerçekleştirmeye çalışır. Bu yönüyle Küçük Ağa "kökü mazide olan atidir."

KÖKÜ MAZİDE OLAN ATİ: "KÜÇÜK AĞA"

*Bir bitmeyecek şevk verirken beste
Bir tel kopar ve ahenk ebediyen kesilir.*

Yukarıda Yahya Kemal'den alıntıladığımız beyit Osmanlı'nın son zamanlarında içine düştüğü durumu en iyi özetleyen sözlerden birisidir. Altı yüzyıllık ahengi sağlayan tel çoktan kopmuş ahengin yerini kaos almıştır. Küçük Ağa*, bu durumu telafi etme çabasında olan bir din adamının romanıdır. İstanbullu Hoca, İstanbul Hükümeti tarafından Kuvvayı Milliye faaliyetlerini engellemek amacıyla Akşehir'e gönderilen bir din adamıdır. *En büyük ihtirası dinine ve padişaha bağlı olmak* (s. 60) olan bu hoca kısa zamanda halkın sevgi ve hürmetini kazanır. Halka, o dönemde yeni yapılanan Kuvvayı Milliye aleyhinde telkinlerde bulunur. Buna karşın kasabadaki Kuvvacılar destek toplamaya çalışmakta ve hızla örgütlenmektedirler.

Herkesi ikna yoluyla kendi yanlarına çekmek istemektedirler. Ancak İstanbullu Hoca gibi bazıları bunu reddedip karşı çıkmaktadırlar. Onu da kendi saflarında görmek isterler ve bunun için teklifte bulunurlar ancak İstanbullu Hoca bunu reddeder. Buna rağmen içinde mücadeleye katılıp katılmama konusunda bir çatışma yaşayan Hoca en sonunda Kuvvacıların tarafını seçer ve Küçük Ağa olur. Kaba bir özetle bu şekilde anlatabileceğimiz roman gerek şahıslar dünyası gerek anlattığı olaylar açısından muhafazakâr bir zihnin derin izlerini taşır.

Buğra'nın birçok romanında görebildiğimiz ve "muhafazakâr tip" olarak niteleyebileceğimiz roman kişisi bu romanda Küçük Ağa'dır. İstanbullu Hoca olarak romana başlayan bu kişi Kuvvayı milliye'ye şiddetle karşıdır. Fakat bu içi boş vehimlerin sebep olduğu bir karşı çıkış değildir. İstanbullu Hoca Kuvvayımilliyeyi en başta bir "tefrika" sebebi olarak görmüştür. Bu hareketi kendi milletinden değerlerinden kopuk, kendi akıllarına göre hareket edip baştaki otoriteyi reddeden başıbozuk bir hareket olarak görür. Kendi inandığı değerlere aykırı gördüğü bu insanlara karşı tepki gösterir:

Sen kendini -ses kızgındı- tek sanıyorsun. Yola tek çıkmaya kalkıyorsun. Tek olan yenildi mi biter. O ne ateşlik gaflettir ki seni cemaatinden koparmış, seni imanından, emirinden ayırmış, seni sırf kendi başının davasıyla, gönlünün kavgasıyla baş başa bırakmış. Şimdi sen -ses, hüznün tüllerine bü-

* Buğra, Tanık (2005). Küçük Ağa(8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. (Alıntılar bu baskıdandır.)

rünmüştü- ağılında aç kurtla karşı karşıya kalmış bir kuzu gibisin. Şeriat-
tan, ümmetten kopan, kendini her şey sanan aklın seni parçalamaya hazır-
lanıyor. Sarıldığın tek dal aklın mı? Tek misin artık? Uçurum seni yutacak.
Kurtulamazsın. Uçurumun dibi tek kalanların, ümit gücünü sırf aklına bağ-
layanların leşleriyle doludur. Kurtulamazsın!.." (s. 92)

Hoca'nın bu sözlerinde aslında muhafazakâr bir tipte bulabileceğimiz birçok özellik saklıdır. Cemaat bağlarına verdiği önem, akla karşı duyduğu şüphe, Şeriat ve ümmet kaynaklı düzen anlayışı ile bir dünya görüşünü sergilemeye çalışır Hoca. İstanbullu Hoca Burke'ün tarifi ile "Şahsiyetini geçmişin kendine bıraktığı kurum, yasa ve gelenekleri erdemli şekilde kullanan bir toplumda bulan, otoriteye itaat etmek ve devraldığı mirası inkişaf ettirmek isteyen bir birey" (aktaran: Çiğdem, 1997: 40) olan bir muhafazakârdır. Bu nedenle yazar Hoca'yı yargılamaz çünkü o dönemde halkın içinde bulunduğu genel durum Hoca'nın içinde bulunduğu durum gibidir. Bir çelişki içerisindedir halk ve İstanbul ile Anadolu arasında bir seçim yapmak zorunda kalmıştır.

Tarık Buğra romanlarında yargılamalara pek rastlanmaz. Onun tarih anlayışında siyahla beyazın çatışması anlatılmaz. Bir taraf hep iyi diğerleri hep kötü değildir. Kahramanlar kendi tarihsel bağlamlarında sunulmaya çalışılır³ (Kahraman, 1993: 53). Gelenekler, yetişme koşulları, değer yargıları bu roman boyunca göz önünde bulundurulmuştur. Erken cumhuriyet Dönemi romanlarında savaş sırasında ihanet olarak görülen davranışlar bu romanda belli bir sebebin sonucu olarak doğal karşılanmıştır. Tarık Buğra'nın kendi deyimiyile "*Menekşe, rengi mor olduğu için ne kadar suçluysa bu insanlar da yanılmaları yüzünden o kadar suçludurlar.*" Pa-dışah da dâhil olmak üzere pek çok kişi ve kurumun içinde bulunduğu yanlışlık dönemin koşullarının bir ürünü olarak sunulmuştur (Fethi Naci, 2010: 319). Tarık Buğra'nın insan anlayışı da bu yöndedir. Ona göre insan kalıba dökülebilen bir varlık değildir. İyi tarafları da vardır kötü tarafları da vardır (Fedai, 2011: 97). Nitekim İstanbullu Hoca zaman geçtikçe durumu tekrar değerlendirip farklı bir sonuca varacaktır ve Küçük Ağa'ya dönüşecektir. Bu dönüşüm ise iyiye doğrudur, yararlı bir dönüşümdür. İstanbullu Hoca gibi düşünen birçok roman kahramanı zaman içinde şartların olgunlaşmasıyla bir dönüşüm geçirerek Küçük Ağa çiz-

---

³ Burada bütün romanları için bu genelmeyi yapmak çok doğru olmaz. İleride değineceğiz ama şimdiden şunu söylemekte yarar var: Tarık Buğra'nın siyasal tepki boyutunun arttığı romanlarında (Gençliğim Eyvah gibi) roman tekniği açısından da bir zafiyet görülür.

gisine gelmişlerdir. Tarık Buğra, romanında, İstanbullu Hoca'nın Küçük Ağa olması sürecini iyi düzenlenmiş bir olaylar zinciri sürecinde anlatmıştır. Bıçağın kemiğe dayandığı anda gerçeğin ortaya çıkmasıyla bilinçlenen birçok insan gibi İstanbullu Hoca da bilinçlenmiş ve ön sırada düşmanla savaşanlar arasında yer almıştır. Küçük Ağa bilinçli bir din adamı simgesidir (Uyguner, 1976: 92). Bu yönüyle Küçük Ağa Osmaniye romanındaki Şeyh Ede Balı'nın halefi, Firavun İmanı romanındaki Mehmet Akif'in selefidir. Ede Balı'dan gelen Türk-İslam töresinin savunucusu ve taşıyıcısıdır. Bir milletin tarihini kuran bu iki unsura büyük önem verir onu çevresine de yaymaya çalışır:

Sen Müslüman'sın ve Osmanlı'sın. Bunun ne demek olduğunu sana söyleyeyim mi? Dinle: Senin cedlerin defalarca ve defalarca Konstantiniyye diye sefere çıktılar. Amma yalnız kanları bu fethin misilsiz şerefine elde etmeye yetmedi. Ve Arap dahi defalarca aynı şeref uğruna, başlarında Eyyub Ensâri'nin taşıdığı sancak olduğu hâlde aynı sefere çıktılar. Amma bu emsalsiz fethi yalnız İslâm da yetmedi. Vaktaki senin kanın İslâmın imanı ile birleşti, işte o zaman Allah'ın takdis ettiği büyük feth müyesser oldu. Senin ikbalin, senin varlığın bu birliğe bağlıdır. (s. 95)

Öte yandan roman İstanbullu Hoca'nın Kuvvayımilliye saflarına katılıp Küçük Ağa olmasıyla tamamlanmaz. Hala halledilmesi gereken birçok mesele vardır. Küçük Ağa bir dönüşüm geçirmiştir geçirmesine ama Çerkes Ethem güçleriyle düzenli ordu arasındaki tefrika onu rahatsız etmektedir. Çünkü Küçük Ağa muhafazakâr bir tip olarak ucunda zafer dahi olsa bu türden bir karmaşıklığa karşıdır. Bu sorun üzerinde uzun zaman düşünür. Çözümü ise her şeyden önce olması gereken bir durum olarak "düzen" fikrinde bulur. Onun yeri artık çetelerin değil "düzenli" ordunun yanındır:

Artık o büyük yenilişten önceki bilgi ve inanışlarına göre düşünmüyordu. Uyanık kafası yeni şartların getirdiği ölçüleri hiç değilse sezebiliyor ve her zaman olduğu gibi, hattâ daha da kuvvetle, "önce düzen" diyordu. İki kişinin bulunduğu yerde bile iyi'nin, verim'in, başarı'nın ilk ve bırakılmaz şartını bir düzen'de gören Küçük Ağa bir kader savaşında yolunu seçerken elbette ölçü olarak bunu alacaktı.(s.439)

Muhafazakâr fikriyatta görülen bilinmeze karşı endişe, yarının ne olacağına karşı kuşkuculuk Küçük Ağa'yı düşündüren bir başka husustur. Kendi rızasıyla katıldığı Kuvvayımilliye ile ilgili kuşkuları da bu yöndedir. O bugünden çok yarın ne olacak derindedir. Bundan sonraki mücadelenin daha da zor olacağını düşünür:

Küçük Ağa -yani İstanbullu Hoca- o gece uzun uzun düşünmüştü. Kuvayı Milliye denen hareket hedefine ulaşırsa ne olacaktı? Bir devlet kavgasıdır başlamayacak mıydı? İhtiraslar başı boş kalıp bin bir dalavere ile, çeşit çeşit gaddarlıklar ve hilelerle milletin başını yemeyecek miydi? Devlet temelinden yıkılmayacak mıydı? Yeni bir devlet kurmak kolay mıydı? Bu iş çete reislerinin harcı mıydı? (s. 437).

Romanın başkahramanının sergilediği ve muhafazakâr bir zihnin izlerini taşıyan durumları ortaya koyduktan sonra üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise Küçük Ağa romanının yazıldığı şartlar ile ilgilidir. Bu bağlamda roman reaksiyoner bir muhafazakârlığın izlerini taşır. Buğra bu romanı yazarken Cumhuriyet aydınlarının padişah ve saltanata karşı bazen düşmanca bazen alaycı ve küçümseyen tutumlarının etkisinde kalır. Kendisine kadar olan dönemdeki romanları “her şey olup bittikten sonra ortaya çıkan kıymet hükümlerine göre” yazmakla itham eden yazar, aynı zamanda 1960’larda sol söylemin resmi ideolojiyi bir dayanak olarak kullanmak suretiyle elde ettiği kültürel iktidarın güçlenme eğiliminde olduğu bir dönemde bu romanı kaleme alır (Ayvazoğlu, 1995: 76-77). Tepkiselliğini yazıldığı siyasi ortamdan alan roman, edebi açıdan da Cumhuriyet döneminde aynı konuda yazılan Yeşil Gece, Vurun Kahpeye ve Yaban gibi romanların karşısında durur. Bu roman, Tarık Buğra’ya göre “İnkâr edilmiş unutturulmuş hakların ve gadre uğrayanların, gaddarca suçlananların, savunma avukatlığını hatta yargıçlığını üstlenmiştir” (Kocakaplan, 1993: 32).

Cumhuriyet yazarlarının gözünde Milli Mücadele, Osmanlıdan kopuşu ve tam bağımsızlık temelinde Osmanlı’nın yıkıntıları üzerinde yeni bir devletin kurulmasını simgeler. Kurulma sürecine eşlik eden her türden kültürel reform hareketi yeni rejim tarafından unutulması istenen ve eski toplumsal-siyasi düzeni çağrıştıran sembolleri ortadan kaldırmayı ve yerlerine modern (Batılı) olanları ikame etmeyi amaçlar (Şeker, 2009: 1167). Edebi anlatılarda da karşılığını bulan bu durum eskiye, geleneksel dünya görüşüne, geleneksel otoriteye başkaldırı ve onların temsil ettiği değerlere bir saldırı niteliğini kazanır. Din adamları, köylü savaş karşısındaki olumsuz ya da nötr tavırları nedeniyle eleştirilir. Çare ise bu geri kalmış yapıyı ortadan kaldırmak olarak belirlenir. Kurtuluş savaşı ise bunun mücadelesi olarak sunulur.

İşte böyle bir ortamda Tarık Buğra Küçük Ağa’yı bütün bunlara bir tepki olarak da kaleme alır. Romanda geleneksel dünya görüşünü temsil eden kişileri yeren anlayışa karşı gelir. Onların içinde bulunduğu durumu neden-

sonuç ilişkileri bağlamında açıklamaya çalışır. Din adamı ve Anadolu insanının savaşa nasıl katkı sağladıklarını yine onların düşünce dünyalarını ören din, Osmanlılık, cihad gibi geleneksel değerlerle ifade eder. Bu bakımdan Yeşil Gece romanının geleneksel olanın tümünden yok edilmesini savunan bir aydın olarak Şahin Efendisi yerine, Küçük Ağa romanında geleneksel dünya görüşünü temsil eden İstanbullu Hoca'nın öldürülme kararına rağmen hala onu anlamaya çalışan, doğru yol gösterildiğinde doğruyu bulacağına inanan bir başka aydın Doktor Haydar Bey'i buluruz. Cumhuriyet romanının sert, köktenci roman kahramanına karşılık Tarık Buğra'nın bu romanında itidalli roman kişilerine rastlarız. Bu kişiler kendi elleriyle karşıdakini şekillendirmek, değiştirmek yerine ona zaman tanırırlar:

İpi koparmak kolay, bir İstanbullu Hocayı tepeleyivermek ondan da kolaydı. Ama bu kazanç değil kayıp olacak meseleyi halletmeyecekti. Çünkü karşıdaki tek bir varlık değil bir inanış, bir düşünüş düzeniydi ve doğumu beslenişi gelişimi tutunuşu yayılışı bu topraklarda bu millet böyle olduğu için böyle olmuştu.(s. 159)

Cumhuriyet romanında reddedilen Osmanlı kimliği Küçük Ağa romanında tam aksine birleştiricidir. Bu nedenle roman boyunca ister Paşahı olsun ister Kuvvacı tüm kahramanlar bu kimliğin birleştiriciliğini vurgularlar. Geçmiş reddedilmez kabul edilir. Osmanlı ruhu, bir mucizeler pınarı olarak görülür, "bitmez, tükenmez, iman yaratıcılık ve kudret pınarı"(s. 131) olarak görülür.

TEPKİ YERİNE UYUM: "DÖNEMEÇTE ve "YAĞMUR BEKLERKEN"

Tarık Buğra'nın bu toprakların önemli meselelerini anlatmaya devam ettiği diğer romanları Yağmur Beklerken* ve Dönemeçte** romanlarıdır. Türkiye'nin çok partili yaşama geçiş deneyimlerini anlattığı bu romanlar konuları, konuların işleniş biçimleri ve şahıslar dünyası açısından benzerlik gösterdiği için birlikte ele alınacaktır.

Yazar toplumsal değişimleri en iyi şekilde yansıtan mekân olarak düşündüğü için (Fedai, 2001: 98) her iki romanda bir kasabada geçer. Yağmur Beklerken romanında Serbest Fırka deneyiminin, Dönemeçte roma-

---

* Buğra, Tarık (1995). Yağmur Beklerken (5.Baskı). İstanbul : Ötüken Neşriyat. (Alıntılar bu baskıdandır.)

** Buğra, Tarık (1994). Dönemeçte (4.Baskı). İstanbul : Ötüken Neşriyat. (Alıntılar bu baskıdandır.)

nında Demokrat Parti deneyiminin kasabalardaki yansımaları görülür. Öte yandan bu tarihler aynı zamanda Cumhuriyetin sosyal ve kültürel alanda kendisini topluma kabul ettirmeye çalıştığı döneme rast gelir ve romanlar bu konuya da eğilir.

Buğra'nın geçmiş ve onun değerlerinin üzerine titrediği hatta onlara karşı yapılan çeşitli suçlamalara karşı yazdığını söylediği (Fedai, 2011: 85; Kocakaplan, 1993: 32) Küçük Ağa ve Osmancık romanlarında gösterdiği tutumu bu romanlarında değişime uğrar. Yağmur Beklerken ve Dönemeçte romanları Buğra'nın muhayyilesinde muhafazakârlık düşüncesi açısından farklı bir noktaya işaret eder. Bu farklılık kopuş derecesinde olmasa da bir değişmeyi göstermesi açısından anlamlıdır. Bu değişme yazarın romanları yazış tarihiyle bağlantılı bir konjonktürel değişme ile birlikte, işlenen konularla alakalı pragmatist diyebileceğimiz bir anlayıştan da kaynaklanmaktadır.

Edebiyat dünyasında Tanpınar, Peyami Safa gibi seleflerinin üzerinde yoğun biçimde durduğu kültürel değişim karşısında birey ve toplum konusunu işleyen müstakil bir romanı yoktur Buğra'nın. Bu düşüncelerini dile getirdiği en önemli romanları ise bu bölümün konusu olan iki romandır. Bunlar çok partili hayata geçişin iki farklı zamanda yaşanmış deneyimini anlatan romanlardır. Aynı zamanda bu romanlarda Cumhuriyetle birlikte toplumun geçirdiği değişim ve onun birey üzerinde etkileri anlatılır. Cumhuriyetin getirdiği ve muhafazakâr çevrelerce - en azından görünüşte - bir kopuş olduğu üzerinde ittifak edilen değişimlere karşı bir tepki görülmez bu romanlarda. Osmancık ve Küçük Ağa romanlarında geleneksel dünya görüşüne yapılan vurgu, İslam'a ve Türk kültürüne yapılan atıflar bu romanlarda yoktur. Elbette bu durum yazarın kişisel tercihlerine de bağlanabilir. Ancak yazdıkları ile sevenleri ve muhalifleri arasında hep tartışılacak olan ve zihinlerde (siyasi) bir tarafta yer edinmiş bir şahsiyet olarak Tarık Buğra'nın siyasi görüşlerini dile getirdiği yazıları bir yana sadece yazdığı diğer romanlar göz önünde bulundurulursa bu durumu edebi muhayyilenin doğasında olan kişisel bir tercih olarak adlandırmak onu görmezden gelmekle eş değerde olduğu anlaşılacaktır. Onun için bu bölüme başlık olarak verdiğimiz "teпки yerine uyum" aynı zamanda yazarın bu romanlarındaki tutumunu açıklamayı amaçlayan tezimizi de oluşturmaktadır.

Her iki romanda da cumhuriyetin getirdiklerine tepki yerine cumhuriyetin getirdikleri dile getirilir. Tepki yerine tespit dile getirilmiştir bu

romanlarda. 1920'lerin ve 1940'ların sonları gibi Cumhuriyetin kendisini topluma kabul ettirme çabalarının hat safhada olduğu iki dönemi anlatan bu romanlarda bahsedilen konuyla ilgili Dönemekte romanında aşağıda alıntıladığımız ifadeler gibi panoramik görüntüler dışında durum tespitini aşan bir değerlendirmeye rastlanmaz⁴:

Birkaçyüz metre karenin içinde, çarşaflılar, yeldirmeliler, mantolarını omuzlarına alınca «asma kabağı gibi» kolları «apabak» ortaya çıkıveren, delikanlıların kafalarını bungunlaştıran genç hanımlar, atasözlerine, tekerlemelere, darbu mesellere göre davranan, ilişki düzenleyen, bir Cuma'yı, bir tek Ramazan'ı kaçırmayan, iç, dış giysileri, isimlerine kadar bambaşka olan, pabuçları bile onlarınkine benzemeyen kasabalı, genç, yaşlı erkekler ile cümle yapıları da, kelimeleri de, kelimeleri söyleyişleri de apayrı olan, Ramazan günlerinde! kimi inadına inadına raki sofrasını Kulübün bahçesine kurduran, şarkıları, türküleri bile, «hayır»; veya «evet» derken el, kol, baş hareketleri bile başka olan öğretmenler, yargıçlar, doktorlar, dişçiler, eczacılar, yöneticileri ve her iki yanın da daha bir kopuk, daha başka biçimde birbirlerine benzemez ve birbirleri ile kaynaşamaz çocukları! (s. 126)

Romanlarda dikkat çeken önemli bir durum Buğra'nın roman kahramanlarının çok partili yaşam deneyimi gibi kurulu düzeni değiştirmeye gayret gösteren çabalara karşı gösterdiği temkinlilik. Aslında bu durum Buğra'nın romanları açısından bir tutarlılığı gösterir. Çünkü Buğra'nın roman kahramanları roman içerisinde değişim veya dönüşüm geçireceklerse bu hep bir temkinliliğin, ölçüp biçmenin, itidalin çerçevesinde ve hepsinden önemlisi bir sürecin içinde olmuştur (İstanbullu Hoca, Osmaniye gibi). Ancak Cumhuriyetin getirdiği yerleşik düzenin değişimine karşı temkinlilik bu değişimin –çok partili yaşama geçişin- muhafazakâr zihinlerde hep olumlu bir değişim hatta kimi zaman kurtuluş olarak görüldüğü bir ortamda biraz aykırı görünmektedir. Tabi bu durumu çeşitli şekillerde açıklamak mümkündür.

Kahraman (2000: 45-54) romanlardaki bu tür yaklaşımlara epistemolojik temelli bir açıklama getirmektedir. Türk romanının Yakup Kadri ve Halide Edip çizgisinden türediğini savunan Kahraman, edebiyatın Cumhuriyet edebiyatı olarak kimlik kazandığı ve Cumhuriyet ideolojisinin sahip olduğu nitelikler doğrultusunda kurulduğunu belirterek, yazarların zaman zaman onunla ters düşse de Cumhuriyeti mutlak doğru

⁴ Elbette bir romancının işlediği konu hakkında bir değerlendirme yapmak gibi bir yükümlülüğü yoktur. Ancak Buğra'nın diğer romanlarını göz önüne alındığında bunu söylemek haksızlık sayılmaz.

olarak kabul ettiğini, onun dışına çıkışın ise kaos ve anarşiye neden olacağını düşündüklerini savunur.

İrem ise (1997: 53) daha çok temelleri siyasete dayalı bir yaklaşımla, Kemalist modernizm içinde toplumsallaşan muhafazakâr kanadın sonuçta Kemalist idealleri revize ederek alternatif bir modernizm anlayışını benimsediğini savunur.

Birbirine benzer nitelikteki bu açıklamalar incelediğimiz iki romanla da örtüşür niteliktedir. Zira her iki romanda da cumhuriyetle gelişen dönüşümlere dönüşümün şekli dışında bir itiraz görülmez (Coşkun, 2002: 241). Burada açıklanması gereken bir nokta yazarın bu değişimin neresinde durduğudur. Tarık Buğra'yı Kahraman ve İrem'in çizdiği paradigmanın içine tamamen hapsedmek haksızlık olur. Böyle bir yaklaşımla Buğra'nın tamamen cumhuriyet ideolojisinin romancısı olduğu değildir kastedilen. Buğra'nın uyumu bir asimilasyon değildir. Nitekim romanda çok partili yaşama geçişe karşı duyulan temkinliliği doğrudan Cumhuriyetin savunusuna atfedebileceğimiz bir durum yoktur. Romanlarda bu durum mevcut durumdan bir memnuniyeti ifade etmek için değil altyapısı oluşmamış bir yeniliğe karşı duyulan temkinden kaynaklanmaktadır. Dönemekte romanında bir aydın olan Doktor Şerif'in Demokrat Parti'ye duyulan aşırı heveskârlığa karşı soğukkanlı duruşu şöyle anlatılır:

Başta ekonomi ve varılmak istenen toplum düzeyi olmak üzere, aydınlarının bile yöntem ve yönetim meselelerinin kutuplar kadar uzağında bulunan bir toplumda, Devlet felsefesinin değiştirileceği iddia olunan dönemde bu politika psikozunu, doktor, çürütücü, hattâ çökeltici buluyordu. Halk ile politikacıların karşılıklı bir yutturmaca içinde, ülkeyi korkunç bir bataklık hâline getireceklerinden korkuyordu...(s. 127)

Yağmur Beklerken romanında ise benzer bir durum Serbest Fırka'nın kuruluşunda görülür. Kasabanın önde gelenlerinden Avukat Rahmi'nin Serbest Fırka hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

Fırka kurulacaktı da ne olacaktı... Serbest Fırka kazansa ne olacak. Gülbeyazların dımızı kırılacak belediye reisi düşecek veeee, onların yerine başkaları ile başkalarının adamları kabarcak hindi gibi! Heves edecek şey mi bu?...Küçük aşım, ağrısız başım. (s. 86)

Bu noktada iki farklı uyum tanımlaması yapma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Birincisi yukarıda ana hatlarını çizmeye çalıştığımız kökü Buğ-

ra'nın yazarlık geleneğini oluşturan siyasal ve kültürel dünyada aranacak herhangi bir zorlama ya da baskıya bağlı olmayan zihinsel planda soyut düzeyde bir uyumdur. Diğeri ise bunun romanlar düzeyinde somut yansımasını gördüğümüz, kahramanların ağzından dile getirilen temkinden kaynaklı zorunlu bir tutumu işaret eden uyumdur. Biri gönüllü diğeri zorunlu diyebileceğimiz bu iki uyum anlayışı bundan sonra inceleyeceğimiz Gençliğim Eyvah romanında tehlike karşısında güçlerini birleştirecektir.

Buğra'nın romanlarının yazılış tarihleri de aslında uyum konusunu açıklamada önemli ipuçları sunmaktadır. Dönemeçte 1980, Yağmur Beklerken 1981'de yayımlanır. Bu tarihlerde ülkenin içinde bulunduğu durum ve bunlardan hemen önce yazılan ve dönemin içinde bulunduğu anarşiyi anlatan Gençliğim Eyvah romanı düşünüldüğünde yazarın *tepki yerine uyumu* benimsemesi daha anlaşılır olacaktır. Hayek'in (2004: 74) "Kendisinin seçmediği yol boyunca yürümek muhafazakârlığın kaderidir" vecizesi icabı kendi tercih etmediği bir yolda yürüyen Buğra, emin olabileceği tek yere tutunmak için bu yolu seçmiş gibi görünmektedir. Bu nedenle Cumhuriyet döneminin düsturlarından birisi olan "halka rağmen halk için" sloganına karşı gösterdiği ılımlı hatta destekleyici yaklaşım⁵, bir yandan da Yağmur Beklerken romanında kahramanların aydınların halktan kopukluğundan şikâyet etmesi⁶ bu uyum sürecinin yazardaki sancılı olarak okunabilir. Bu sancılar Dönemeçte ve Yağmur Beklerken gibi orta yol arayışının romanlarını doğurmuştur.

Romanların bütününe ilişkin bir değerlendirme olan bu bölümden sonra şahıslar dünyası açısından baktığımızda Buğra'nın diğer romanlarında görülen kahramanlara benzer özellikler gösteren kahramanlar bu romanlarda da görülür. Dönemeçte romanındaki Fakir Halit romanın

---

⁵ "Halk, bütün çağlarda ve bütün toplumlarda ve hala değil ülkesinin kendisinin bile sağlam, hakiki menfaatlerini kavrayamaz. Halka rağmen halk için sözü ne bir paradokstur ne dikta meselesidir. Aksine hakiki demokrasilerde kalkınmış ülkelerde adı bile edilmeden bal gibi uygulanan bir formüldür" (Buğra, 1995a: 422).

⁶ Romanda kasabalı bir avukat olan Rahmi yeni açılan bir parkta otururken sıradan insanların meraklı gözle kendilerine baktıklarını görür ve biraz da acıma duygusuyla cebinden bir sigara çıkarıp onlara verir ve sonra bu durumu yanındakilerle tartışır:

"Anlamadın sen emmioğlu; eşeklik edip verdim paketi kendimi bi bok sandığım için. Bilirim ben ayıp olmasın diye aldım paketi. Bilirim ben bekledikleri iki lokma iki çift laf. Hatta bir selamünaleyküm, yok sayılmamak. Varlıklarının insanlıklarının kabul edildiğine inanmak." (Yağmur Beklerken: s. 41)

merkezinde yer alan muhafazakâr bir tiptir. Romanda sürekli görünme de yaptığı yerinde değerlendirmeler ve duruşuyla aslında romandaki zihin dünyasının önemli bir bölümünü işgal eder. “Hiçbir tutkuya yakasını kaptırmamış, zamanın ve geçiciliğin korkusuna yenilip gelgeçler ile sapıtılmamış bir hayat”(s. 6) yaşamaktadır. “Rüştiye öğreniminden değil elbette İslam ve bağlı bulunduğu tarikat eğitiminden”(s. 47) kaynaklı bir bilgi ve sezile olaylar hakkında yorumlarda bulunur. Geleneksel dünya görüşüne sahiptir, yüksek okul okumadığı halde edindiği tecrübelerle yaşamına yön verir. Onun her konuda haklı çıkması ise romanda akla ve mantığa bağlı yorumlarıyla olayları kavramaya çalışan bir aydın olan Doktor Şerif'i şaşırtır.

Yağmur Beklerken romanında ise bu görevi kasabanın ileri gelen yaşlılarından Rıza Efendi üstlenmiştir. Fakir Halit kadar olmasa da sözlerinden ve etrafıyla ilişkilerinden muhafazakâr bir dünya görüşüne sahip olduğu anlaşılır. Romanın hemen başında kasabada açılan yeni bir parka dikilen akasyalar üzerine konuşurken akasya yerine (Osmanlı Sembolü) çınar dikilmesini önerir ve onun soylu bir ağaç olduğunu nesillerce soyunu devam ettirebileceğini söyler.(s. 12) Rıza Efendi geleneksel dünya görüşüne sahip bir kişi olarak olayları dışarıdan izler milletin kapıldığı fırkacılık davasını eleştirir, fırkacılığın toplumda oluşturacağı bölünme konusunda Serbest Fırkanın kurucusu olmak isteyen yeğeni Avukat Rahmi'yi uyarır:

-Tehlikelidir fırkacılık çok gördüm ben girme.

-Allah'a bin şükür neyiz eksik. (s.114)

Son olarak Dönemeçte romanında muhafazakâr düşünce açısından önemli bir konu olan kaderle ilgili önemli değerlendirmelere rastlanır. Tarık Buğra, romanda bir parkın ortasında bulunan bir fıskiye ve bu fıskiyenin bulunduğu havuzun ortasındaki küçük bir toptan bahseder. Üstelik sadece bir yerde değil romanda parkta geçen hemen her olayda bu fıskiye ve topa göndermede bulunur. Olaylarla bağlantılı olarak yeri geldikçe anılan bu durumda topun içinde dönüp durduğu fıskiye kaderi, top ise insanı temsil eder. Romanın sonunda ise kaderin insan üzerindeki etkisini vurgulayan şu sahne yer alır:

Akasyalar hışırıyor, fıskiye topla sonu gelmez oyununu oynuyordu. Top ondan kurtulmak için çırpınıyor ama kurtulamıyordu. Bir kurtulduğu olsa bile, su onu yeniden kapıyor, oyununa alıyordu.(s. 296-297)

ANARŞİYE KARŞI DÜZEN: “GENÇLİĞİM EYVAH”

Gençliğim Eyvah* romanı yazarın romanın girişinde yaptığı açıklamalarda belirttiğine göre “Türkiye bunalımlarının şimdiye kadar ele alınmamış bir açıdan açıklanması” (s. 9) ve yine yazarının deyimiyle “anarşinin lanetlenmesi”(Kocakaplan, 1993: 32) için yazılmıştır. 1970’lerde ülkedeki gençlerin baş aktörü olduğu olayları anlatan roman birçok yönüyle George Orwell’ın “Bin dokuz yüz seksen dört” romanını andırır. Romanda Orwell’in “Büyük Birader” devletini andıran bir yapılanma ve onun başında bulunan İhtiyar ülkeyi bir kaosa sürükleyen şer odakları olarak görünür. Her şeyi bilen, gören, kontrol edebilen bu yapılanma en son darbesini ülkenin gençliğine indirmiştir. Kaosun imparatoru (İhtiyar) küçüklüğünde bulup yetiştirdiği Güliz’i mutlaka gizli teşkilatının içinde görmek istediği Raşit’i (Delikanlı) kandırması için görevlendirir. Ancak beklenmedik biçimde bu ikilinin arasında bir aşk başlar. Güliz ve Raşit İhtiyar’ın yaptığı kötülüklerin farkına varınca onu öldürmeye karar verirler. Roman Delikanlı’nın İhtiyar, İhtiyar’ın da Güliz’i öldürmesiyle son bulur.

Bu romanda İhtiyar, kurulu düzene, düzen denen mendeburluğa (s. 91) saldırmayı onu yok etmeyi amaç edinen bir distopyanın kurucusu ve yöneticisidir. “Sersemlikleri Koruma ve Geliştirme Vakfı” bu amacı gerçekleştirmek için kurulmuş bir dernektir. Roman boyunca dik sürüngen veya mendebur olarak adlandırılan halk, bu dernek sayesinde İhtiyar’ın isteğine göre yönlendirilmektedir. İhtiyar’ın son hedefi olan gençlik ise yapılan planlama ile “Sosyalizm denen bir yutturmacaya” kapılmış onun hayaliyle yok olup gitmektedir. Aslında anarşiye karşı bir roman olarak Gençliğim Eyvah, o dönemde ülkede gelişen Komünizm “tehdidine” karşı değil tüm zamanlarda ortaya çıkabilecek anarşi fikrine karşı yazılmış bir roman görüntüsü çizmeye çalışır. Bunun için de yazar biraz zorlama biçimde İhtiyar’ı ülkenin son 50-60 yılda yaşadığı bütün kötülüklerin tasarlayıcısı olarak sunar. İhtiyar’ın ülkede kaos oluşturma çabaları bugünün değil onun varoluşundan beri süregelen bir sorunmuş gibi anlatır. Romanda İhtiyar, daha İttihatçılar döneminde Paşalara suikast planının, Cumhuriyetin ilanından sonra İzmir Suikastının, ülkede düzeni bozmak için Serbest Fırka olayının arka planındaki kişidir. Daha sonraki dönemlerde ise üniversitede reform adı altında hocaların tasfiyesi, “irtica hortluyor” diyerek insanların birbirine düşürülmesi gibi Türkiye’deki önemli

---

* Buğra, Tarık (1995). *Gençliğim Eyvah* (6. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat. (Alıntılar bu baskıdandır)

olayların altında onun parmağı vardır. En sonda ise bir devrim masalı ile insanları uyutup onları sokaklara dökerek «Canı cehenneme bütün düzenlerin»(s. 91) düsturuyla bir önceki başlıkta belirttiğimiz Buğra'nın "uyum" sağladığı "düzen"i çöktürmeye çalışmaktadır:

Bir aşama yoldur çıkarım ortaya ve bütün devrimci kesime, en alttakini İstediyim zaman çekebileceğim. Üst üste dizdiğim küpleri aşama diye yutturdum; küplerimin üstünde yükselere çıkarıyorum onları: Onları, ben, ilerici, Atatürkçülük, özgürlük, bağımsızlık, toplumsalcılık, halkçılık, parlamenter sosyalizm, devrimcilik ve nihayet, bu düzen değişmelidir'i eylemciliğe bağlayarak dağ çarpmasına uğrattım. Tedhişi kendilerine yoldaş ve yol gösterici yaptım; gülüm ve güzelim anarşiyi sırtlarına vurdum. (s. 374).

Gençliğim Eyvah romanı bir tepkinin romanıdır. Yazar her ne kadar bu tepkiyi yönelttiği ülkedeki anarşizmin geçmişten bu güne gelen bir görünümünü aktarsa da asıl tepki o dönemde ülkede ağırlığını yoğun biçimde hissettiren sol hareketlerdir. Bu tepki diğer romanlarında görülen tepkiden farklıdır. Küçük Ağa ve Osmanlı'da zaman zaman görülen tepkisel anlayış geçmişte koruyucu bir nitelik taşıırken bu romanda saldırgan bir tuma dönüşür. Bu saldırganlık bazen küçümsemeyle birleşerek dönemin solcu aydınları tarafından kendilerine yöneltilen "entelektüel yoksunluk" suçlamasını karşı tarafa yönelterek onları kendi silahıyla vurmaya dönüşür. İhtiyarın ağzından verilen aşağıdaki değerlendirme ülkedeki sol hareketlerin derinlikten yoksun birer aldatmaca olduğunu vurgular:

Ömründe tek broşür okumamış ve kelimeleri ancak heceleyle heceleyle okuyabilen, hattâ imza yerine parmak basan işçi kardeşlerinizin komünist olduklarını, ilerici ve devrimci olduklarını görmek, onları görev ve sorumluluklarından soyutladığını aydınlarla sarmaş dolaş görmek ve sonra da aynı hergeleleri birbirlerinin boğazlarına sarılmış görmek benim meşru ve masum zevklerimden birisi olmuştur! (s. 227) (Vurgu bana ait)

Çiğdem'in (1997: 47) katı bir sağcılık ve antikomünizm şeklinde dönemin muhafazakârlığının genel bir özelliği olarak tarif ettiği bu tepkisellik Gençliğim Eyvah romanının hareket noktasını oluşturur. Romanda eserin önüne çekilmiş bir "ideolojik perde"(Fethi Naci, 2010: 327) halini alan bu tutum roman boyunca komünizm, sol, Marks, Lenin, devrim gibi kişi ve fikirlere karşı açık bir tavırla dile getirilir. O dönemde benzer çizgide yer alan bütün yazar ve fikir adamları gibi Tarık Buğra için de Komünizm gerçek bir tehdittir ve bertaraf edilmelidir. Türkeş'in (2013: 597) Tarık Buğra için yaptığı

muhafazakarlık onda “bir duruş olmaktan çok siyasi bir tavra dönüşür” tespitini en çok doğrulayan roman bu romandır.

Yazar, ülkenin içinde bulunduğu anarşiden o kadar tedirgin olmuştur ki bu anarşiyi sonlandıran darbeye ve onun yöneticilerine duyduğu minnettarlığı gizleyememiştir. Buğra'nın (1995a: 385) “12 Eylül milletin hayrına sonuçlanan nadir olaylardan birisidir” şeklinde değerlendirmesi ve aynı yazısında Kenan Evren'le ilgili övgü dolu sözleri romandaki zihin dünyasının anlaşılması açısından da önemlidir.

Buğra'nın diğer romanlarında gördüğümüz şahıslar dünyası ile bu romandaki şahıslar çok farklıdır. Diğer romanlarda olaylar karşısında çeşitli tepkiler veren, düşünen, tereddüt eden, değişen, dönüşen kısacası insani halleri sergileyen kişiler yerine bu romanda kalıptan çıkmışçasına hep aynı şeyleri tekrarlayan bir İhtiyar'la karşılaşırız. Romanda şahıs kadrosu dar tutulur (Neredeyse üç kişiden oluşur). Bu şahıslar dışında konuşan ise hep yazardır. Böylece yazar söyleyeceklerini de rahatça söyleyebilme şansını bulur.

Diğer romanlarında görülen çok seslilik bu romanda yerini tek sesliliğe bırakır (Serdar, 2006: 74). Küçük Ağa, Dönemeçte gibi romanlarda görülen düşünce çatışması, bu çatışma sonucu bir sonuca ulaşma gibi durumlar burada yoktur. Farklı ağızlardan aynı şeyler tekrarlanır. Buğra'nın romanlarında alışık olmadığımız biçimde roman kahramanları “kötü ve en kötü” şeklinde gruplanır. Her türlü değeri reddeden bu kötülere karşı tepki göstermek ise muhafazakar bir yazarın görevi haline gelir.

TARIK BUĞRA'NIN ROMANLARINDA MUHAFAZAKARLIK ve MİLLİYETÇİLİĞİN KESİŞEN YOLLARI

Tarık Buğra'nın romanlarını kaleme aldığı 1960-1980 dönemi Türkiye'de siyasal kutuplaşmanın her alanda kendini hissettirdiği bir dönemdir. Muhafazakar bir yazar olarak Tarık Buğra bu kutuplaşmadan azade değildir. Bu dönem ülkede yükselen sol karşısında sağ kanat Türk aydın ve yazarlarının savunmaya geçtiği bir dönemdir. Milliyetçilik, Muhafazakârlık ve elbette İslamcılık bir bütünün birbirini tamamlayan önemli bileşenleri haline gelirler. Tanıl Bora (2012) maddenin halleri istiaresiyle Milliyetçilik, İslamcılık ve Muhafazakârlığı birbirine dönüştüren veya dönüşmeye oldukça müsait kavramlar olarak nitelemektedir. Bunun edebi alana yansımaları da benzer bir özellik göstermiştir. Öyle ki Milli-

yetçilikle kesişen Muhafazakârlık düşüncesinden türeyen edebi anlayış, İslamcılığı da kendisine yardımcı olarak yanında tutmuş ve müstakil bir İslamcı edebiyatın türeyişi 1980 sonrasına kalmıştır.

1950'lerin sonuyla birlikte dünyanın içinde bulunduğu soğuk savaş durumu ve ülkemizde gerçekleştirilen askeri müdahale sonrası siyasi ortamda sol fikirlerin yükselmeye başlaması gözleri yine Bolşeviklerle olan ilişkilerimize çevirmiştir. Bir taraf Rusya'yı en büyük tehlike olarak görürken diğer taraf ulaşılmaması gereken ideal bir devlet şekli olarak görmüştür. Bu ortamda dini değerler ile kendisini takviye eden milliyetçi fikirler açısından ülke üzerindeki karanlık emellerinden şüphe edilmeyen Rusya ve onun ülke içinde her konumda bulunan "ajanları" açık bir hedef haline gelmiştir. Komünizm tehlikesi devletin en büyük düşmanı olarak görülmüştür. Bu tehlikeye karşı en büyük panzehir ise Türk-İslam ruhudur. Muhafazakâr yazarlardan Peyami Safa (1990: 238) durumun aciliyetine ve vahametine dikkat çekmek için şu ifadeleri kullanır: "*Türkiye öyle bir milli intikal devresindedir ki bugün milliyetçi olmamak Türk olmamak gibi endişe verici bir sarahattir.*"

Bu dönemde Ruslar ve Türklerin tarih boyunca görülen düşmanlığı milliyetçi-muhafazakâr cephenin en önemli dayanağı olmuştur. Osmanlı tarihi boyunca sürekli mücadele ettiğimiz Rusya bu kez yeni Türk devletin karşısına dikilmiştir. Tarih boyunca gerçekleştirmek istediği sıcak denizlere inme politikası, Panslavizm politikası yine devletin toprak bütünlüğünü tehdit eder durumda görülmüştür. Ezeli ve ebedi düşman imgesi olarak Ruslar milliyetçi-muhafazakâr aydınlar ve yazarlar tarafından hep büyük bir tehlike olarak görülmüştür.

Firavun İmanı* romanını yazar bu tehlikeye dikkat çekmek için yazmıştır. Bu romanda Milli Mücadele'nin başka bir safhasını anlatan yazar, zaferin çifte su verilmiş yüreklerin (Müslümanlık ve Türklük) işi olduğunu belirtir. Bunun dışındaki zafer senaryolarını, özellikle Rus yardımı ya da Rus katkısıyla sağlanmış bir zaferi kesinlikle reddettiği gibi ezeli bir düşmanın savaş boyunca sergilediği olumsuz tavrı Müslüman – Türk aydınlarının (Mehmet Akif, Hüseyin Avni Bey, Hasan Basri Bey) ağzından ortaya koymaya çalışır. Yazar Küçük Ağa romanında ortak düşman olan Yunan, Rum ve Ermenilere karşı başlattığı savaşı burada bir başka

---

* Buğra, Tanık (2012). *Firavun İmanı* (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. (Alıntılar bu baskıdandır)

ortak düşman olan Komünist Ruslara karşı devam ettirir. Yazılış tarihi ve içeriği düşünüldüğünde Firavun İmanı (1978) romanı 1920'deki Ruslardan çok 1978'dekilere karşı yazılmış hissi verir.

Kurtuluş savaşının paylaşılamayan lideri Mustafa Kemal, Firavun İmanı romanında da karşımıza çıkar. Mustafa Kemal bu romanda Batı'da Yunan'la ve azınlıklarla mücadele ederken Doğu'da Komünizm tehlikesine karşı mücadele veren bir lider olarak karşımızdadır. Firavun İmanı romanında Atatürk Doğu'daki Rus tehlikesini bertaraf etmek için mücadele vermektedir. Bu mücadele sırasında bazen savaş stratejisi gereği onlarla dostmuş gibi davranmaktadır; ancak bazılarının zannettiği gibi Atatürk onları bir dost olarak görmemektedir. Bütün milliyetçiler gibi Atatürk de Komünizm tehdidinin farkındadır. Rusya'ya elçisi olarak gönderdiği Yusuf Kemal Bey'in Rusların gizli emellerinden habersiz biçimde geri dönüp kendisine onları övmesi nedeniyle biraz kızarak ona cevap verir:

En sonunda Yusuf Kemal Bey şaheserini söyledi: "Rusya'da öteden beri bizim iki can düşmanımız Çarlıkla Ortodoks kilisesi idi. Ayasofya'da hilâli indirip yerine haçı koymak en büyük emelleri idi. Lenin bu iki müesseseyi, yani iki düşmanımızı yıkmıştı." Bunun için de Lenin'i dost değil, kardeş, Rusya'yı da artık düşman değil, tabii müttefik saymalı ve buna göre davranmalıydık. Odadakilerin çoğu aynı şeyi düşünüyorlardı:

"Peki, a çocuk öyle de bu kardeş neden bizi o büyük dostluğa şantaj yoluyla düşürmek ister? Karşımıza neden Ermenistan umacısını diker ve Çiçerin'e o oyunu neden oynatır? Sonra, Ayasofya'da haç dikmek emeli ile orak-çekiç dikmek niyetinin arasında, bizim hesabımıza da, onların hesabına da ne fark vardır?"(s. 126)

Tarık Buğra'nın Muhafazakârlıkla-Milliyetçiliğin kesiştiği tek romanı Firavun İmanı değildir. Küçük Ağa romanında bu kesişmenin başka bir noktası görülür. Bu romanda yerli azınlıklar ve Yunanlılara karşı milliyetçi bir söylem göze çarpar. Romanda daha düne kadar Osmanlı bayrağı altında huzur içinde yaşayan yerli azınlıkların ihaneti ve onlara karşı duyulan öfke sıkça dile getirilir. Devletin zayıf düşmesiyle birlikte onların içlerinde saklı olan kötülüğün ortaya çıktığı, geçmişte -Kuruluş Döneminde- atalarının yaptığına benzer biçimde şimdi onların ihanet ettiği fikri vurgulanır. Bu bakımdan Tarık Buğra'nın Osmancık romanında geçen Kalanos ve Nikeforos ile Küçük Ağa romanındaki Niko ve Yorgo'nun aradan geçen 600 yılın oluşturduğu fiziki şartlardaki farklılıklardan başka bir farkı yoktur. O zaman

Osmanlı Beyliğinin kuyusunu kazan bu tipler 600 yıllık bir uykudan uyanmış ve içlerindeki cevher (öz) neyi gerektiriyorsa onu yapmaktadırlar:

Payitahta düşman askeri girmişmiş. Yunan ordusu insanlığın eşini görmediği bir zulüm fırtınası gibi içerlere kadar dayanmışmış..aynı büyük ve asil devletin nimetiyle beslenen Rumlar, Ermeniler, arkadan vurup dururlarmış. Bahar öyle bir geliş geldi ki bütün bu kahredici mışmışların üzerinden sanki bir Köroğlu bir Genç Osman narası esiverdi. Sanki bütün bu mışmışlar ocak ayının donları, fırtınaları gibi çözülp gitti. Sanki her şey yeniden başlıyordu, tıpkı 1071'deki gibi tıpkı 1299'daki gibi.(s.285)

Düşmanın açık saldırılarının etkisiyle toplumsal bilinçlenme gerçekleşmektedir. Bu bilinç zamanla intikam hissine dönen bir tek yüreklilik halini almıştır. Arkadan vurulmanın verdiği mazlumluk hissi ve buna bağlı olarak gelişen meşruiyet bilinci ile; bastırılmış hınç duygusu, hesaplaşma iste mi milliyetçi bir söyleme dönüşmüş; itilmiş, horlanmış, ihanete uğramış kişiler birer "müntekim özne" olarak ortaya çıkmışlardır (Açkel, 1996: 164). Bu meşru intikam duygusunun güce tahvil edilmesi ise en kolay meseledir. Aslında yapılması gereken geçmişte yapılmış olanla aynıdır.

Osmanlık romanı da Buğra'nın milliyetçilik fikrinin görülebileceği en önemli romanlarından birisidir. Küçük Ağa ve Firavun İmanı romanlarında görülen milliyetçilik anlayışının temelleri Osmanlık romanında bulunabilir. Konusunu bir devletin kuruluşundan alan bir roman olması, tarihi roman olması gibi nedenlerle milliyetçiliğin içine işlediği bu romanda göze çarpan en önemli husus milliyetçiliğin bir milletin diğer(ler)ine üstünlüğü temelinde oluşturulmasıdır. Bu üstünlük fıtrattan gelen özellikler ve sonradan edinilen özelliklerle kendini gösterir. Romanda sürekli vurgulanan Kayı Boyu'nun yönetmek için dünyaya geldiği fikri üstünlüğün fıtrî boyutunu, Osmanlıların komşu Bizans boylarına karşı gösterdiği siyasi, askeri, ahlaki üstünlük onun sonradan edinilen boyutunu işaret eder. Aslında romanda bu durumlardan ikincisi birincisine sıkıca bağlanmıştır. Çünkü Osmanlıların davranışları yaradılışlarının gereği olarak sunulur ve böylece üstünlük kaçınılmaz hale gelir. Bu üstünlük fikrinin vurgulanması romanda gayrimüslim boylarla kıyas yöntemiyle dile getirilir ve özellikle onların ağzından dile getirilir. Romanın başında gayrimüslim olarak gördüğümüz Mihail Koses bu üstünlüğün farkına varır ve Müslüman olarak Köse Mihal adını alır:

Cesaretten, kahramanlıktan, gözü karalıktan başka, bambaşka bir şeydi onlarınki. Bir kişilik koruması, bir düzenin, bir anlayışın, bir dünya görüşünün önlenemez gereği idi. Bildiği, gördüğü insanlara benzemiyordu onlar.

Bildiği, gördüğü toplumdan bambaşka bir toplum yaratmıştı onları. Mihail, ilk defa çarpılıyor, sarsılıyordu bu konuda. Mihail, bu iki toplumu ve bu iki toplumun insanlarını karşılaştırmaya ilk defa zorlanıyordu. Mihail, soyunun kızlarındaki, bacısı Zoe dâhil, onların erkeklerine karşı aşırı ilgiyi ilk defa düşünüyor ve bunu ilk defa düşündüğünü düşünüyordu (s. 68-69).

Üstünlüğün kaynağı olan Türklük ve Müslümanlık roman boyunca vurgulanarak Muhafazakârlığın Milliyetçilikle sınırları muğlâk bir kaynaşma gösterdiği bir metin ortaya konmuştur. Osmanlık romanı üzerine yapılan incelemelerin bazen haksız bir eleştiriye dönüşmesi bu sınır karmaşasının aşılammaması yüzündendir.

SONUÇ

Türk edebiyatı ve özelde Türk romanı başlangıcından bu güne kadar siyasetle iç içe bir seyir izlemiştir. Edebiyat bazen siyasetin güdümünde, bazen etkisinde bazen de karşısında olarak onunla ilişkisini sürdürmüştür. Bu nedenle Türk edebiyatında dönemler sınıflandırılırken edebi değil siyasal ve toplumsal kriterler (12 Mart Romanı, II. Meşrutiyet Edebiyatı gibi) göz önünde bulundurulmuştur.⁷ Cumhuriyet sonrası gelişme gösteren muhafazakar edebi anlayışın önemli isimlerinden Tarık Buğra da eserlerini Türk edebiyatının bu sosyo-politik anlamda kuşatılmış ortamında vermiştir ve onu anlamaya çalışırken bu şartlardan bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Türk muhafazakârlığının birincisi modernleşme sürecinde güç kaybedenlerin reflekslerini dile getiren, ikincisi ise bu süreçte güç kazananların gelenekçi eğilimlerini işaret eden iki çizgisi olduğu söylenebilir (İrem, 1997: 57). Buğra'nın romanlarından hareketle yaptığımız inceleme sonucu onun ikinci çizgiye daha yakın olduğu söylenebilir. Toplumsallaşma sürecinde Cumhuriyet'in izlerini taşıyan bir yazar olarak Buğra, romanlarında güç kaybeden bir zihin dünyasının tepkilerinden çok halin içinde yaşayan ama geleneksel yaklaşımlar sergileyen bir portre çizer. Bu geleneklerin tahribine karşı hassas olan yazar, onlara karşı koruyucu bir tavır sergiler. Bu durum, babası vesilesiyle de olsa kendisini yakın hissettiği Demokrat Parti geleneğinin (Ayvazoğlu, 2011: 74) temsil ettiği Cumhuriyetçi muhafazakâr çizgiyle örtüşür. Ancak bu çizgiyi değiştirmeye çalışan gayr-i resmi çabalara karşı tepkisel bir tavır sergiler. Bu tavır, milliyetçilikle birleştiğinde mevcudu korumak adına saldırgan bir üsluba bürünür. Bu ne-

---

⁷ Bu sınıflamaya ilişkin özet bir değerlendirme için bakınız: (Coşkun, 2007)

denle Buğra'nın Dönemeçte, Küçük Ağa, Yağmuru Beklerken romanlarında gördüğümüz olayları neden sonuç ilişkisi içinde mantıki çerçevede sunan yaklaşımı Gençliğim Eyvah romanında göremeyiz.

Nihayetinde, Buğra'nın romanlarındaki muhafazakâr çizgi, geçmişe karşı "koruyucu", şimdیه karşı "uyumlu", bilinmeyen geleceğe karşı "kuşkucu"dur. Türk edebiyatı, bu üç çizginin oluşumuna zemin hazırlayan siyasi ve felsefi tahayyülün açıklanmasına hala muhtaçtır.▽

KAYNAKLAR

- AÇIKEL, Fethi (1996). "Kutsal Mazlumluğun" Psikopatolojisi. Toplum ve Bilim Dergisi. Sayı:70, s:153-193.
- AYVAZOĞLU, Beşir (1993). *Tarık Buğra'nın Farklılığı*. Türk Edebiyatı Dergisi. Sayı: 233, s: 39-43.
- (1995). *Tarık Buğra, Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- (2011). *Büyük Ağa: Tarık Buğra* (4. Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- BAKIRCIOĞLU, Niyazi (2002). *Başlangıcından Günümüze Türk Romanı* (7. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BORA, Tanıl (2012). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık* (7. Baskı). İstanbul: Birikim Yayınları.
- BORA, Tanıl ve ONARAN, Burak (2013). *Nostalji ve Muhafazakârlık: "Mazi Cenneti" Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakârlık* (5. Baskı). Cilt 5. İstanbul: İletişim Yayınları, s:234-260.
- BUĞRA, Tarık (1992). *Osmancık* (5. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- (1994). *Dönemeçte* (4.Baskı). İstanbul : Ötüken Neşriyat.
- (1995). *Yağmur Beklerken* (5.Baskı). İstanbul : Ötüken Neşriyat.
- (1995). *Gençliğim Eyvah* (6. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- (1995a). *Bu Çağın Adı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- (1995b). *Politika Dışı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- (2005). *Küçük Ağa* (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2012). *Firavun İmanı* (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- COŞKUN, Sezayi (2002). *Tarık Buğra'nın Eserlerinde Sosyal Meseleler*. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (2007). *Edebiyatın Siyasetle İmtihanı*. Muhafazakar Düşünce Dergisi. Sayı: 13-14, s: 95-108.
- ÇİĞDEM, Ahmet (1997). *Muhafazakârlık Üzerine*. Toplum ve Bilim Dergisi. Sayı: 74, s: 32-51.

H. Çil: Tarık Buğra'nın Romanlarında Muhafazakârlığın İzdüşümleri

- EKŞİ, Davut (2006). *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Kültüründe Üç Çizgi Üç Yazar* (Y. Kadri Karaosmanoğlu, Kemal Tahir, Tarık Buğra). Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- FEDAİ, Özlem (2011). *Romanı Konuştular*. İstanbul: Sütun Yayınları.
- FETHİ, Naci (2010). *Yüz yılın 100 Türk Romanı* (4. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- HAYEK, F. A. (2004). *Neden Muhafazakâr Değilim*. (Çeviren: Atilla Yayla) Liberal Düşünce Dergisi. Sayı: 34, s: 73-84.
- HOBBSAWM, Eric (2006). *Giriş: Gelenekleri İcat Etmek*. (Çev. M. Murat Şahin). *Gelenğin İcadı*. (Derleyenler: Eric Hobsbawm ve Terence Ranger). İstanbul: Agora Kitaplığı, s:1-18.
- İREM, C. Nazım (1997). *Kemalizm Ve Türk Gelenekçi Muhafazakarlığının Kökenleri* Toplum ve Bilim Dergisi. Sayı: 74, s: 52-101.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2000). *Cumhuriyet Edebiyatı Epistemolojisi: Kısıtlamalar ve Bir Yaklaşım Önerisi*. Varlık Dergisi, Sayı: 200002-1109, s: 45-54.
- KAHRAMAN, Kemal (1993). *Tarık Buğra ve Kemal Tahir'in Tarihe Bakışı*. Türk Edebiyatı Dergisi. Sayı: 233, s: 51-53.
- KANTARCIOĞLU, Sevim (2008). *Yakınçağ Tarihimizde Roman, 1908-1960*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- KOCAKAPLAN, İsa (1993). *Tarık Buğra ile Romanları üzerine Sohbet*. Türk Edebiyatı Dergisi. Sayı: 233, s: 31-33.
- PARLA, Jale (2010). *Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri* (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- SAFA, Peyami (1990). *Sosyalizm, Marksizm, Komünizm*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- SERDAR, Ali (2006). *Muhafazakâr Bir Romancı Olarak Tarık Buğrayı Okumak: Küçük Ağa ve Gençliğim Eyvah*. Pasaj Dergisi. Sayı: 3, s: 55-74.
- ŞEKER, Nedim (2009). *İmge, Bellek ve Tarih: Milli Mücadele Dönemi*. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Dönemler ve Zihniyetler Cilt 9. İstanbul: İletişim Yayınları, s:1163-1176.
- TÜRKEŞ, A. Ömer (2013). *Muhafazakâr Romanda Muhafaza Edilen Neydi?* Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakârlık (5. Baskı). Cilt 5. İstanbul: İletişim Yayınları, s: 590-604.
- UYGUNER, Muzaffer (1976). *Küçük Ağa'nın İnsanları*. Türk Dili Dergisi, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, Sayı: 298, s:85-93.

